

Janika Hango*Tartu Välismaalaste Teenusekeskuse juhataja**TÜ kogukondade arendamise ja sotsiaalse heaolu õppekava magistrant*

Kogukonna tugi uussisserändajate kohanemisel ja lõimumisel

Nii meie kui ka Põhjamaade head kogemused näitavad, et kogukonna kaasamine on väga oluline positiivsete kontaktide loomisel ja sedakaudu lõimumisel.

Huvi probleemi lahendamise või valdkonna arendamise vastu tekib sageli vajadusest või keerulisemal juhul olukorras, kui tuleb viivitamata sekkuda. Täna on meie keskel suur hulk inimesi, kes on siia elama asunud hiljuti. Toe saamiseks on neil vaja riigi ja ühiskonnaga kontakt saada. Kui me nendeni õigel ajal ei jõua, võib hilisem abistamine olla oluliselt keerulisem ning aja- ja töömahukam.

Artikkel kajastab uussisserändajate kohanemise toetamist Tartu Välismaalaste Teenuskeskuse kogemuse põhjal. Kohanemist toetava nõustamiskeskuse asutasid 2019. aastal Tartu linnavalitsus, Tartu Ülikool ja Eesti Maaülikool. Keskuse üks ülesanne on tegutseda koos linnaelanike heaks töötavate teiste asutustega, vähendada vastandumist meie-nemad ehk kohalikud-välismaalased ja võimaldada kõigil, olenemata päritolust või keelest, saada ühest

kohast oma küsimustele vastused ning leida tuge.

Olulisemad mõisted

Uussisserändajad on inimesed, kelle Eestisse saabumisest on möödunud kuni viis aastat. Selle aja jooksul toetakse riiklikult nende kohanemist, sh pakutakse nii keeleõpet kui ka esmaseid teadmisi riigis tegutsemiseks. Seda peetakse lõimumise esimeseks sammuks (Kaldur jt 2019). Lõimumisprotsess peab aga olema suunatud ühiskonna teraviklikule toimetulekule nii, et eri kultuurikogukondade liikmeil oleks võimalikult suur ühisosa, kultuuriline pädevus ja head suhted (Tammaru jt 2021).

Ühtekuuluvustunne on positiivne side inimeste või kollektiiviga, kellega jagatakse sama identiteeti, tegutsetakse sarnaste eesmärkide nimel või kaitseks (Tammaru jt 2021). Sotsiaalse sidususena mõistetakse

ühiskonna võimekust tagada oma kõigi liikmete heaolu, vähendada erinevusi ja vältida kellegi kõrvale jätmist (Council of Europe 2010).

Kaasatust võib aga selles kontekstis käsitleda kui sotsiaalse sidususe ilmingut, kus ka sisserändajatele on loodud osalemisvõimalus eri eluvaldkondades, nagu haridus, tervishoid, tööhõive, eluase ning kodaniku- ja poliitiline aktiivsus (Bauloz jt 2019). Oleme meediast tuttavad loosungitega „Erinevus rikastab!“ või „Mitmekesisuses on jõud!“, kuid eespool viidatud migratsiooni võimalik negatiivne mõju ühiskonna sidususele tuleb kõne alla, kui inimestel ei teki omavahel midagi ühist. Erinevus ja mitmekesisus muutub rikastavaks, kui jagatakse sama identiteeti, ühiseid või ühendavaid väärtusi (Tammaru jt 2021).

Uuringute põhjal ei ole sisserändest tuleneva mitmekesisuse mõju sotsiaalsele sidususele selgelt seostatud, kuid uussisserändajate vähene kaasatus, või veel hullem, eraldatus, takistab selgelt sotsiaalse sidususe teket (Bauloz jt 2019). Kui ühiskonna sotsiaalset sidusust peetakse oluliseks, tuleb uussisserändajaid teadlikult ja süsteemselt toetada esmasel kohanemisel ning seejärel lõimumise teekonnal, pakkudes neile eri eluvaldkondades osalemise ning ühiskonda panustamise võimalusi.

Kohanemise väljakutsed

Uussisserändajate kohanemist toetavate organisatsioonide arv on Eestis viimase kümne aastaga oluliselt suurenenud. Seetõttu on saanud tõsiseks probleemiks teenuste killustatus ning sihtrühma ja nendega kokku puutuvate inimeste vähene teadlikkus teenustest, aga ka see, et tegevus toimub sageli projektipõhiselt (Kaldur jt 2019). Ka viimastel aastatel ei ole olukord muutunud: on mitu sama sihtgrupi ja

eesmärkidega, vahel ka sarnaste nimedega organisatsiooni, kuid ka projektipõhiseid algatusi. Projektide korral on oht, et entusiastlikult alustatud tegevus vaibub, kui eestvedajatel tekivad uued huvid ja projekti rahastuse lõppedes vaibub ka tegevus. See tekitab tuge vajavatel inimesele omajagu segadust, kui ootamatult kaob varasemast tuttav teenuste osutamise koht, internetist aga ei leia sageli infot, et organisatsioon on tegevuse lõpetanud või ajutiselt peatanud.

Kui ühiskonna sotsiaalset sidusust peetakse oluliseks, tuleb uussisserändajaid teadlikult ja süsteemselt toetada esmasel kohanemisel ning seejärel lõimumisel.

Lõimumine saab edukas olla vaid kahesuunaliselt, seega ei piisa üksnes uussisserändajate soovist kohaneda Eesti kultuuriruumis – see eeldab ka kohaliku kogukonna avatust ja valmisolekut austada teise kultuuriruumi kuuluvaid inimesi (Tammaru jt 2021). Võrreldes 2015. aastaga, kui Euroopas kujunes Süüria pagulaste kriis, on suhtumine pagulastesse Eestis küll tunnetuslikult paranenud, kuid siiski oldi veel 2019. aastal pigem tõrjuvad just kolmandatest riikidest pärit sisserändajate vastu (Kaldur jt 2019). Viimasel kümnendil Euroopat tabanud põgenikelainet saab käsitleda kui võimalust muuta ühiskond solidaarsemaks, leida puuduvatele töökätele asendus ja tasakaalustada ühiskonna vananemist.

Parempopulistlikud erakonnad on valjuhäälselt ohutanud Euroopa riikides negatiivset või tõrjuvat suhtumist uussisserändajatesse, tuues välja ohu kohalikule rahvuskultuurile, konkurentsi suurenemise tööjõuturul ning tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonnas

kaasnevad kulud (Pinto jt 2020). Ukrainas toimuva sõja tõttu on ka need sõnavõetud viimasel aastal vähemalt Eestis üsna tagasihoidlikeks muutunud. Sisserändajatesse suhtutakse mõistvalt, sest nad põgenevad sõja eest (Jüristo 2022). Uuringud näitavad, et riikides, kus teadvustatakse uussisserändajate panust riigi majandusse, on ka suhtumine sisserändajatesse positiivsem (Pinto jt 2020; Bauloz jt 2019).

Kogukonna kaasamise võimalused

Tartus ollakse ülikoolilinnana välismaalastega linnapildis ehk pisut rohkem harjunud, kuid teistsuguse keele ning kultuuriga inimestega arvestamist tuleb kõigil veel õppida ja edasi arendada. Tartu Välismaalaste Teenuskeskuses püüame võõrkeelsetele linnaelanikele järjepidevalt tutvustada kohalikus kultuuri-, spordi- jm tegevuses osalemise võimalusi. Tuletame ametkondadele ja piirkonnas tegevuse korraldajatele meelde, et nad ei unustaks infot jagada ka võõrkeelsetele elanikele.

Lõimumine saab edukas olla vaid kahesuunaliselt.

Tähtis on edendada kultuuriteadlikkust nii ühiskonnas kui ka ametnike ja uussisserändajatega teiselt kokku puutuvate töötajate hulgas (Kaldur jt 2019). Seda saab teha ja lõimumist soodustada projektide abil, mis aitavad luua eestlaste ning uussisserändajate positiivseid kontakte, hõlbustades suhete kujunemist, seades tähelepanu keskmesse osaliste ühisosa või -huvide ning andes osalejatele turvalise võimaluse eesti keelt kasutada, aga ka eri rahvusgruppidega kokkupuuteks (Tammaru jt 2021). Varasemad uuringud aga on näidanud, et

uussisserändajad pole väga motiveeritud eesti keelt õppima, seega tuleb keele omandamise kasulikkust igati rõhutada, jagada positiivseid näiteid ning pakkuda mitmekesiseid ja hästi kättesaadavaid keeleõppevõimalusi (Kaldur jt 2019).

Keeleõpet ja lõimumist toetavad head algatused

Eesti keele suhtlusklubi Tartus

Kui esmatasandi keeleõpe on läbitud, saab juba kohaliku eesti keelt rääkiva kogukonna toel hakata keelt praktiseerima ja arendama. Novembris 2022 andis Facebooki-grupis „Foreigners in Tartu“ endast märku üks hispaanlanna, kes küsis, kas keegi oleks huvitatud eesti keele harjutamisest kord nädalas. Huvilisi oli mitu, igati tervitatav isetekkeline algatus köitis tähelepanu, seega sai Tartu Välismaalaste Teenuskeskus pakkuda keelehuvilistele iganädalaseks kohtumiseks oma seminariruumi ja ka eesti keele rääkijate tuge.

Nüüdseks on eesti keele vestlusgrupp koos käinud juba viis kuud. Vabatahtlike abil on vestlustel alati osalenud ka vähemalt üks hea eesti keele oskusega kohalik, et keelepraktika sujuks lodusamalt ja saaks kuulda eesti keelt emakeelena rääkijate keelekasutust.

See on vaid üks väike näide, kuidas võimalusest kinni haarates saab kohaliku kogukonna abil kellegi jaoks väga olulist arengut ja positiivset muutust toetada.

Keelesõbra programm

Suurepärane ja laiaulatuslik näide eesti keelt rääkiva kogukonna toel eesti keele kasutamise julgustamisel on Integratsiooni Sihtasutuse „Keelesõbra“ programm, mis algas 2020. aasta märtsis, kui sooviti leida asendus pandeemia tõttu ära jäänud suhtluskeele harjutamisele. Programm osutus nii populaarseks, et seda jätkati hiljemgi.

Kolme aasta jooksul on moodustatud juba 1322 keelesõbrapaari ja 2023. aastal lisanduvad veel mitusada (Integratsiooni Sihtasutus i.a.). Keelesõbra programmi vabatahtlikud mentorid jagavad omavahel infot ja kogemusi ning saavad vajadusel tuge programmi korraldajatel.

Kogukonnatöö ja lõimumise spetsialist

Kogu ühiskonnas võib olla keeruline ja aeganõudev suurendada kultuuriteadlikkust, kuid väiksemas kogukonnas on seda palju lihtsam teha. Kohalikud omavalitsused saavad teadlikult kaasa aidata lõimumise hõlbustamisele, moodustades selle eest vastutava spetsialisti ametikoha ja korraldades seejärel ühistegevust, et kaasata võimalikult erineva taustaga kogukonnaliikmed, nende pädevus, ühised huvid ja vajadused (Tammaru jt 2021).

Keele omandamise kasulikkust tuleb igati rõhutada, jagada positiivseid näiteid ning pakkuda mitmekesiseid ja hästi kättesaadavaid õppevõimalusi.

Aprillis 2023 sõlmis Eesti Linnade ja Valdade Liit Euroopa Sotsiaalfondi+ ja riigi kaasfinantseeritava projekti raames partnerluslepingud Tartu, Rakvere ja Tallinnaga, mille alusel hakkavad nendes linnades tööle valdkonna koordinaatorid. Koordinaatorid koondavad oma piirkonna rände- ja lõimumis-, sh kohanemisalast infot, nõustavad sisseerändajaid ning on kohaliku tasandi tugivõrgustiku eestvedajateks.

Tähtis on, et avalikud asutused ja ametnikud märkaksid inimesi, kuulaksid kohalike elanike mõtteid, ei suruks nende ideid alla, vaid kaasaks neid probleemide lahendamisse ja plaanide tegemisse. Tõenäoliselt on just

kohalikel elanikel oma kogukonna tarbeks kõige paremad lahendused, rääkimata vahenditest ja nende jagamisest. (Russell 2020)

Põhjamaade hea kogemus

Põhjamaade Ministrite Nõukogu ja ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti algatatud lõimumisvaldkonna kaheaastase projekti FOR-IN (Fostering refugee and immigrant integration / For Integration) käigus valmib 2023. aasta lõpuks kohalikele omavalitsustele tööriist, mis aitab heade näidete varal kavandada lõimumistgevust.

Eelmise aasta lõpus toimusid õppekäigud Taani ja Rootsi, kus osalesid Eesti, Läti ja Leedu kohalike omavalitsuste ning riigiasutuste esindajad. Eesti poolt aitas õppekäike korraldada Tartu Välismaalaste Teenuskeskus.

Käisime Taani Gentofte piirkonna pagulasabi kogukonnakeskuses, kus avatud köögi-ruumis saavad soovi korral kokku kohaliku kogukonna vabatahtlikud pensionärid ja uussisserändajad ning toimub üks-ühele õpe või vestlus. Kui keskuse uksest sisse astusime, toimus just selline tegevus kahe ümmarguse laua taga: üks vanem härra aitas välismaalast valemteid sisaldava õppeainega ja teise laua taga juhendas vanem proua üht neidu keeleõppes.

Uusi või ka endast nooremaid kogukonnaliikmeid aidates tunnevad eakamad end väärtusliku ja vajalikuna, uued liikmed saavad lisaks tunde, et neist hoolitakse, turvalises keskkonnas abi mõnes valdkonnas ning kontakti kohaliku inimesega, kellel on aega temaga tegeleda. Sellised kontaktid loovad kogukonnas kohalike elanike ja uussisserändajate vahel turvatunde, mis vähendab võimalike konfliktide ohtu.

Mitmes vestluses õppevisiidi ajal kõlas seisukoht, et kohv väikese suupistega (Rootsis kutsutakse seda *fika*) on kõige kiirem,

toimivam ja ka odavam inimeste liitmise ning suhtlemise soodustamise viis. Põhjamaades kasutatakse seda laialdaselt nii töökohtades kui ka mujal, eelkõige sisserändajate kohanemise toetamisel. Kui on kohti, kuhu kõik on oodatud, võivad tekkida „tuttavad võõrad“, s.t inimesed, keda mitu korda samas piirkonnas neutraalse tegevuse käigus kohatakse ja kes tekitavad turvatunde. Sarnaseid kogukonna toel üksteise abistamise võimalusi tahame Tartu Välismaalaste Teenuskeskuses järjest enam pakkuma hakata, alustades eespool nimetatud isetekkelisest eesti keele praktiseerimise klubist.

Kokkuvõte

Eelmine kultuuriminister Piret Hartman (2022) võrdles lõimumist tabavalt maratoni

ja sprindi samaaegse jooksmisega, kus edu saavutamiseks tuleb kogu aeg olla aktiivne ning pidada silmas nii lühiajalisi kui ka pikaajalisi eesmärke. Lisaks tuleb pidevalt kohaneda uute tingimuste ja ülesannetega ning võimalusi märgata. Kogukonna arendamise ABCD-mudeli väljatöötaja Cormac Russel (2020) on öelnud, et kogukondadesse koondunud inimesi on palju raskem manipuleerida, sest nad toetuvad üksteisele, jagavad ja vahetavad kogemusi, teadmisi, asju ning muid vahendeid.

Ussisserändajate kohanemise ja lõimumise üks väga oluline võimalus ja suurepärane vahend on kogukondade kaasamine. Üheskoos saame maailma tasapisi turvalisemas, ühtsemas ja kõigile heaolu pakkuvamas suunas liikuma panna.

Viidatud allikad

- Bauloz, C. Vathi, Z., Acosta, D. (2019). Chapter 6: Migration, inclusion and social cohesion: Challenges, recent developments and opportunities. Teoses: M. McAuliffe, B. Khadria (toim.) *World Migration Report 2020* (185–208). Genova: International Organization for Migration.
- Council of Europe. (2010). *New Strategy and Council of Europe Action Plan for Social Cohesion*.
- Hartman, P. (2022). *Lõimumine on nagu joosta samaaegselt maratoni ja sprinti* (ettekanne konverentsil). FOR-IN projekti konverents Tartus, 27. mai.
- Integratsiooni Sihtasutus. (i.a.). *Keelesõbra programm*. <https://integratsioon.ee/keelesobra-programm> (15.03.2023).
- Jüristo, T. (2022). Milline on ideaalne põgenik? *Salk*. <https://salk.ee/artiklid/milline-on-ideaalne-pogenik/> (27.03.2023).
- Kaldur, K., Kivistik, K., Pohla, T., Veliste, M. ... Roots, A. (2019). *Ussisserändajate kohanemine Eestis*. doi:10.23657/2019.4
- Pinto, I. R., Carvalho, C. L., Dias, C., Lopes, P. ... Marques, J. M. (2020). A Path Toward Inclusive Social Cohesion: The Role of European and National Identity on Contesting vs. Accepting European Migration Policies in Portugal. *Frontiers in Psychology*, 11.
- Russell, C. (2020). *Rekindling Democracy: A Professional's Guide to Working in Citizen Space*. Wipf and Stock Publishers.
- Tammaru, T., Eamets, R., Pedaste, M., Järve, J. ... Uibu, M. (2021). *Rändesõltuvus ja lõimumise väljakutsed Eesti riigile, töandajatele, kogukondadele ja haridusele*.